

بررسی دلایل عدم گزارش دهی از فساد: پیمایشی در شهر اصفهان

علی سیف‌زاده^۱

دکتر اصغر محمدی^۲

چکیده

فساد یک مسئله‌ی جهانی و به‌نوعی همه‌گیر است که می‌تواند در هر سطحی از جامعه رخ دهد و لذا نقش مردم در تشدید یا کاهش پدیده‌ی فساد ارزنده و درخور اهمیت است. هدف کلی پژوهش حاضر بررسی دلایل عدم گزارش دهی فساد از سوی شهروندان اصفهانی بود.

در این پژوهش از روش پیمایشی و از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه شهروندان ۱۸ ساله و بالاتر در شهر اصفهان بوده، از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده و حجم نمونه نیز ۷۳۹ نفر بوده است. برای سنجش از اعتبار صوری و برای محاسبه‌ی پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج تحقیق با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS در دو سطح توصیفی و تحلیلی استخراج شده است.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد پاسخ‌گویان برای گزارش نکردن فساد دلایل متعددی دارند. بیشترین دلیل این عدم اعلام، مربوط به دردرساز بودن شکایت و گزارش فساد است. دشوار بودن اثبات فساد و عدم برخورد جدی با مفسدین در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

واژگان کلیدی: فساد، عدم گزارش، شهروندان اصفهانی

۱ - کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد و دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی
seyfzadehali@yahoo.com

۲ - استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

مقدمه

مفهوم فساد همانند سایر مفاهیم دلالت‌های بسیار متنوعی دارد و تعاریف گوناگونی از آن ارائه شده است. چندوجهی بودن و درهم‌تنیدگی واقعیت‌های اجتماعی در تعریف پدیده‌ها و تعیین حدود و مرز دقیق از دلایل این مسئله است. این واژه از ریشه «فسد» به معنای جلوگیری از انجام اعمال درست و سالم است. معادل انگلیسی آن، «Corruption» از ریشه لاتینی «Corruptus»، به معنای شکستن و نقض کردن است. چیزی که شکسته یا نقض می‌شود، می‌تواند قوانین و مقررات یا قواعد اداری باشد. بدین معنا، فساد یعنی هر پدیده‌ای که مجموعه‌ای را از اهداف و کارکردهای خود بازدارد (تانزی، ۱۳۷۸، ۱۸۲ - ۱۸۳).

در میان انواع و اقسام تعاریفی که از مفهوم فساد ارائه شده است به نظر می‌رسد تعریفی جامعه‌شناختی از فساد، بهتر و دقیق‌تر می‌تواند پدیده فساد را از دیگر پدیده‌های مشابه متمایز سازد و حدود مفهومی آن را تعیین نماید. از این منظر، فساد، تبدیل روابط اجتماعی به مبادله‌های سودمندانه‌ی تبعیض‌آمیز است که در طی آن اهداف عام جای خود را به اهداف خاص می‌دهند و خیری نامحدود (نظیر قانون‌گرایی، امانت‌داری، حلال‌خوری، شرافت کاری، رعایت موازین حرفه‌ای و تخصصی، وفاداری، تعهد، صداقت، فضیلت، حریت، علم، حق‌طلبی و ...) به خاطر خیری محدود (پول، مقام و منصب، مدرک، نفوذ، اعتبار اجتماعی و ...) قربانی می‌شود (دوگراف، واخنار، فون مارافیک، ۱۳۹۴: ۴۱). فساد مسئله‌ای است که در تمام ادوار گریبان‌گیر دستگاه‌ها و سازمان‌ها بوده و هسته اندیشه بسیاری از دانشمندان و متفکران اجتماعی و سیاسی را تشکیل می‌داده است.

پدیده فساد دائماً در حال تغییر است و تحت تأثیر عوامل مختلفی نظیر شرایط اجتماعی و فرهنگی، ساختارهای نهادی و سازمانی، محیط‌های سیاسی و نیز سیاست‌های ساختاری و اقتصادی قرار دارد. از دیدگاه جامعه‌شناختی فساد دارای چهار ویژگی است: ۱) فساد فرایندی اجتماعی است که در آن افراد متعددی درگیر و در ارتباط باهمند. ۲) فساد دربردارنده مبادله‌هایی آگاهانه است که در نظر افراد یا گروه‌های درگیر سودمند است، درعین حال که در مقام تعریف، به زیان بخش دیگری از افراد جامعه این مبادله‌ها جریان می‌یابد. ۳) در طی این فرایند خیری نامحدود به پای خیری محدود قربانی می‌شود. به‌همین دلیل فساد امری غیراخلاقی است. ۴) فساد مستلزم نوعی تغییر در روابط کارکردی و عملکردی در حیطه فعالیت معین است (دوگراف، واخنار، فون مارافیک، ۱۳۹۴: ۴۱).

در ایران نیز، فساد به معنای عام آن، در جامعه قابل‌رؤیت است. از اختلاس ۳ هزار میلیاردی و حقوق‌های نجومی تا برداشت بی‌رویه از صندوق ذخیره فرهنگیان و املاک نجومی. در گزارش سازمان شفافیت بین‌المللی در مورد شاخص ادراک فساد نیز در سال ۲۰۱۷ ایران با نمره ۳۰ رتبه ۱۳۰ را در میان ۱۸۰ کشور کسب کرده است. براساس این محاسبات در میان کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا، کشورهای افغانستان، لبنان، سوریه، یمن، لیبی، عراق و سودان وضعیت بسیار بدی دارند (سازمان

شفافیت بین‌المللی، ۲۰۱۷). از آنجایی که در گزارش سال ۲۰۱۶ ایران با نمره ۲۹ رتبه ۱۳۱ را کسب کرده بود، وضعیت ایران در سال ۲۰۱۷ نشان می‌دهد به‌رغم اینکه رتبه ادراک فساد در ایران بهبود یافته است اما همچنان برخی از کشورهای منطقه وضعیت بهتری را نسبت به ایران دارند (حق شناس، ۱۳۹۶).

وجود فساد علاوه بر ضررهای اقتصادی کلان، موجب نارضایتی‌های گسترده اجتماعی شده و زمینه‌ساز کاهش اعتماد مردم به حاکمیت می‌شود. دیگر کشورهای دنیا نیز با چنین مشکلاتی مواجه بوده‌اند و روش‌ها و ابزارهای نوین مبارزه با فساد به دلیل مواجهه تخصصی با پدیده فساد به‌مرور شکل گرفته است. در ایران از جنبه‌های مختلفی به بحث فساد پرداخته شده و در قوانین بالادستی به راهکارهایی برای مبارزه با فساد اشاره شده است. یکی از محورهای مهم مشارکت دادن مردم در مبارزه با فساد است. استفاده از توان نظارتی مردمی برای کشف و کاهش تخلفات یکی از قوی‌ترین ابزارهای مقابله با فساد است. نظارت عمومی از پایین به بالا که مردم بازیگر اصلی آن هستند، طبق آمارهای جهانی اولین عامل کشف تخلفات به شمار می‌آید (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۴: ۸).

گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی نشان می‌دهد، اصلی‌ترین راهکار کشف فساد استفاده از ظرفیت نظارت مردمی در قالب تقویت مسیرهای گزارش فساد است. این سازوکار علاوه بر کشف فساد، فضا را برای مفسدان ناامن کرده و موجب پیشگیری از مفاسد به‌ویژه مفاسد سازمان‌یافته می‌شود، زیرا در مفاسد سازمان‌یافته نیاز به همکاری مجرمان در اجرای تخلف وجود دارد و سازوکار گزارش تخلف این امکان را می‌دهد که هر یک از مشارکت‌کنندگان در تخلف به‌عنوان یک گزارش‌دهنده اقدام کنند (سیدزاده، ۱۳۹۶). باید توجه داشت که نهادهای نظارتی و در رأس آن‌ها سازمان بازرسی کل کشور نمی‌تواند با امکانات محدود خود در هر سازمان یک نماینده دائمی داشته باشد که به این تخلفات رسیدگی نماید؛ اما مردم ناظران دائمی عملکرد افراد و سازمان‌ها هستند.

بنابراین رفتار مسئولانه از شاخص‌های انسان سالم در هر جامعه، از جمله جامعه ایران با نسبت جمعیتی جوان، تلقی می‌شود. در کشور ما، سازوکارهای کشف فساد عمدتاً تحت عنوان نظارت شناخته شده است و از طریق توسعه سازمان‌های نظارتی در سازمان‌ها، دنبال می‌شود به طوری که مسیر اصلی مبارزه با فسادهای سازمانی و اقتصادی در رسانه‌ها و به‌خصوص از زبان مسئولین کشور، «تشدید نظارت‌ها» معرفی می‌شود. امروزه در کنار بهره‌مندی از دستگاه‌های نظارتی، یکی از مؤثرترین و کارآمدترین سازوکارهای نظارتی مبتنی بر دخیل کردن مردم در فرایند نظارت است ولی اینکه چرا مردم در گزارش فساد کمتر احساس مسئولیت کرده و موارد تخلف و فساد را اعلام نمی‌کنند، مهم‌ترین سؤال این پژوهش است.

مبارزه با فساد باید یک فرایند هوشمند باشد که اولین و مهم‌ترین مرحله‌ی آن کشف فساد است. در واقع تقویت قدرت کشف فساد، تأثیر بسزایی بر پیشگیری از بروز آن دارد و به‌همین دلیل کشورهای پیشرفته تمرکز جدی خود را بر توسعه سازوکارهای کشف فساد گذاشته‌اند. امروزه، مؤثرترین و

کارآمدترین سازوکارهای نظارتی مبتنی بر دخیل کردن مردم در فرایند نظارت است. در برخی از کشورهای پیشرو در این حوزه علاوه بر وضع قوانین حمایتی از گزارشگران فساد و تخلف، قوانین تشویقی برای آن دسته از گزارشگران فساد که گزارش‌های آنان موجب صیانت از منافع ملی گردیده، تصویب شده است. علاوه بر این، یکی از ملاحظات بسیار مهم و مؤثر به منظور فعال کردن ظرفیت مردمی در کشف و مبارزه با فساد، ایجاد ساختار و سازو کاری امن برای دریافت گزارش‌های مردمی با تضمین عدم افشای هویت شخص گزارشگر فساد است. فقدان قوانین حمایتی و همچنین نبود ساختار مناسب و ایمن برای دریافت گزارش‌های تخلف موجب شده است که بسیاری از مردم به دلیل ترس و نگرانی از افشای هویتشان و آسیب و آزار از سوی مفسدین، با وجود اطلاع از فساد و تخلف جرأت و انگیزه گزارش فساد را نداشته باشند.^۱ بنابراین مسئله اصلی پژوهش، بررسی دلایل عدم گزارش‌دهی و اعلام فساد از سوی شهروندان اصفهانی است. پس بررسی عوامل مؤثر بر عدم مسئولیت‌پذیری و گزارش نکردن فساد ضرورت بسیار دارد و اهمیت مسئله حاضر را نمایان می‌کند.

یک تحقیق باید حداقل یکی از کارکردهای عینی و ملموس یا کارکردهای ذهنی و انتزاعی و نظری را داشته باشد. این کارکردها در سه گروه کلی از یکدیگر قابل تفکیک می‌باشند: کارکرد شناختی، کارکرد فلسفی و کارکرد کاربردی، در صورتی که تحقیق به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم موجب تغییر دیدگاه‌های متداول نسبت به موضوع تحقیق گردد، کارکرد آن فلسفی خواهد بود. زمانی که به شناخت بهتر و جامع‌تر مسئله منجر گردد، کارکرد آن شناختی بوده و بالاخره اگر گروه‌ای از کارگشاید و مشکلی را حل کند، کارکرد آن کاربردی است (پیران، ۱۳۷۱: ۲۴). نوشتار حاضر دارای کارکرد کاربردی است. آشنایی با دلایل عدم گزارش و اعلام فساد از سوی شهروندان اصفهانی موجب شناخت مسئولین نهادهای نظارتی از جمله سازمان بازرسی کل کشور از دلایل عدم گزارش‌دهی شهروندان از موارد فساد می‌شود تا دست‌اندرکاران مربوط موانع موجود در این خصوص را از بین برده و زمینه مشارکت بیشتر شهروندان را فراهم نمایند؛ بنابراین در این نوشتار به دلایل عدم گزارش فساد از سوی شهروندان پرداخته می‌شود.

پیشینه‌ی بحث

غمامی و قاسمی در مقاله‌ای با عنوان «نقاط شروع مبارزه با فساد با تأکید بر رویکرد نشانگانی» با مطالعه تطبیقی و تمرکز بر وضعیت ایران کشورها را از حیث مسئله فساد به چهار نوع دسته‌بندی کرده‌اند و برای هر یک براساس ویژگی‌هایی که بیان شده راهبرد متفاوتی ارائه کرده‌اند. این پژوهش از نظر غایت، توسعه‌ای و از نظر شیوه اجرا تحلیلی - توصیفی بوده و گردآوری اطلاعات آن، به روش کتابخانه‌ای صورت گرفته است. نتایج حاصله نشان می‌دهد که ایران زیرمجموعه «نشانگان کشورهای کارتل‌های

۱ - محمدجعفر منتظری، دادستان کل کشور در تاریخ ۱۵ بهمن ۱۳۹۶ در گفت‌وگوی ویژه خبری.

نخبگانی» قرار گرفته و نقاط شروع مبارزه با فساد با توجه به این جایگاه، افزایش استقلال سازمانی، ارتقای شفافیت، اصلاح قوانین حاکم بر ادله اثبات فساد و افزایش مشارکت مردمی می‌باشد (غمامی و قاسمی، ۱۳۹۶: ۱۷۲-۱۵۱).

نیک‌پور (۱۳۹۵) در پژوهشی الگوی نظارت عمومی به‌منظور پیشگیری از بروز فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران را ارائه کرده است. هدف از این پژوهش، ارائه الگوی نظارت عمومی به‌منظور پیشگیری از بروز فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران بوده است. این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش، متشکل از ۳۰۲۱ نفر کارکنان سازمان‌های دولتی ایران است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای دومرحله‌ای، به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شده‌اند. به‌منظور تحلیل داده‌ها از روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌های نظارت عمومی و فساد اداری است. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده معنادار بودن الگوی پیشنهادی است و ابعاد نظارت عمومی بر فساد اداری تأثیر منفی دارد. یافته دیگر پژوهش نیز نشان داد که از بین ابعاد نظارت عمومی، بُعد نظارت نهادهای وابسته به قوه مقننه بالاترین رتبه را در سازمان‌های دولتی ایران داشته است (نیک‌پور، ۱۳۹۵: ۲۰۱-۲۳۱).

رفیع‌پور پیمایشی را در شهر تهران انجام داده است. وی در پی پاسخ دادن به این سؤال بود که «آیا فساد در ایران وجود دارد؟» برای پاسخ به این سؤال از راهبردهای متفاوتی استفاده نموده است. ابتدا شواهد فساد را در متون ادبی فارسی جست‌وجو کرده، سپس در گزارش‌های روزنامه‌ها درباره فساد کاوش می‌کند؛ اما روشی که برای سنجش کمی فساد به کار برده از جنس پیمایش‌های ادراک فساد است. ابزاری که در این تحقیق به کار برده شده، نگرش‌های مردم درباره رواج فساد در بخش دولتی، نمایندگان مجلس، پلیس، قوه قضائیه و بخش خصوصی را ارزیابی می‌کنند. همچنین برخی گویه‌های به کار رفته در پرسشنامه برای فرضیه‌آزمایی درباره عوامل مؤثر بر نگرش مردم به فساد هستند (رفیع‌پور، ۱۳۸۶: ۵۷).

عنبری و همکاران (۱۳۹۴) در نوشتاری به بررسی تأثیر نظارت مردمی بر کاهش تخلفات اداری کارکنان نیروی انتظامی (مطالعه موردی سامانه ۱۹۷ شهرستان اهواز) پرداخته‌اند. این تحقیق باهدف بررسی تأثیر نظارت مردمی بر کاهش تخلفات اداری کارکنان نیروی انتظامی در شهر اهواز انجام شده است. روش پژوهش از نوع توصیفی، پیمایشی بوده و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه و مصاحبه است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه کارکنان نیروی انتظامی در شهر اهواز بوده که دویست و نود نفر از آنان به‌عنوان واحدهای تحلیل با استفاده از روش نمونه‌گیری اتفاقی ساده انتخاب شده‌اند. نتایج به‌دست آمده از تحقیق نشان داد که نظارت مردمی از طریق سامانه ۱۹۷ بر پیشگیری از تخلفات و فساد اداری و ابعاد آن یعنی عدم رعایت حقوق شهروندی مردم، تخلفات مالی، عدم انجام وظایف شغلی و عدم قانون‌مداری اثرگذار است. بررسی دقیق نتایج به‌دست آمده در این پژوهش نشان داد؛ آن دسته

از کارکنان ناجا که عملکرد آنان توسط مردم مورد ارزیابی قرار گرفته و در ارتباط با آنان، مردم به هر دلیلی اعم از شکایت، تقدیر و تشکر و یا پیشنهاد و انتقاد از طریق سامانه ۱۹۷ اظهار نظر نموده‌اند، نقش نظارت مردمی را بسیار بیشتر از سایر کارکنان ناجا عنوان نموده‌اند، چراکه آثار آن را در زندگی کاری خود به صورت تقدیرنامه، ارتقا و یا توبیخ و تنزل درجه و درج بی انضباطی در پرونده مشاهده و لمس نموده‌اند (عنبری و همکاران، ۱۳۹۴).

زرندی و معدنی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به طراحی و تبیین مدل مطلوب فرهنگ‌سازمانی اسلامی برای مقابله با فساد اداری در سازمان‌ها پرداخته‌اند. روش تحقیق این مقاله ترکیبی (شامل دو طیف مطالعه کیفی- کمی) با رویکرد متوالی اکتشافی بود: در بخش اول از روش تحقیق توصیفی- تحلیلی (اسنادی- کتابخانه‌ای) و فرا ترکیب و در بخش دوم از روش پژوهشی میدانی- پیمایشی محدود استفاده شده است. این پژوهش از حیث هدف، در مجموعه تحقیقات توصیفی قرار می‌گیرد و از نظر نتایج در زمره تحقیقات کاربردی است و به لحاظ نوع داده، تحقیق کیفی به شمار می‌رود. با مطالعه‌ی منابع و تحقیقات متعدد در این زمینه، ۴ نوع فرهنگ و ۳۰ شاخص فرهنگی شناسایی شد که با تحلیل‌های صورت گرفته، در قالب یک مدل مفهومی مبتنی بر مدل مطلوب فرهنگ‌سازمانی اسلامی برای مقابله با فساد اداری در سازمان‌ها ارائه شده است (زرندی و معدنی، ۱۳۹۵).

حاجیان، تاج‌آبادی و مرادی‌نژاد (۱۳۸۹) فرهنگ‌ایثار و تأثیر آن در پیشگیری از بروز فساد اداری را بررسی نموده‌اند. پیامدهای مخرب فساد اداری و تضاد آن با منافع عمومی به شکل‌های اتلاف منابع کاهش رشد اقتصادی کشورها و کاهش اثربخشی باعث توجه روزافزون به اهمیت پدیده تقلب و فساد در جوامع مختلف شده است. فساد اداری از جمله پدیده‌های سازمانی است که روند توسعه کشورها را به‌طور چشمگیری با مشکل روبه‌رو می‌کند در زمینه‌ی مبارزه با فساد اداری صاحب‌نظران سازمانی معتقد به رویکردهایی هستند که بیشتر بر پیشگیری از بروز چنین پدیده‌ای می‌باشد تا اینکه بخواهد از طریق اعمال مجازات بر کارکنان خاطی با چنین پدیده گسترده‌ای مبارزه کند. به‌جای اتکا بر رویه‌هایی که مبتنی بر تنبیه بعد از ارتکاب فساد است ایجاد و راه‌اندازی یک سیستم پیشگیری از فساد که هسته مرکزی آن فرهنگ‌سازی در جامعه و توسعه فرهنگ‌ایثار است امری ضروری می‌باشد (حاجیان، تاج‌آبادی و مرادی‌نژاد، ۱۳۸۹).

امیر فخریان در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به رابطه اعتماد مردم به کارکنان دولت با کاهش فساد اداری در ادارات دولتی شهرستان دامغان پرداخته است. هدف از تحقیق حاضر شناسایی رابطه‌ی بین اعتماد عمومی و کاهش فساد اداری در ادارات دولتی شهرستان دامغان می‌باشد. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرا، توصیفی است. روش جمع‌آوری اطلاعات میدانی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه استاندارد می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر ادارات دولتی شهرستان دامغان به تعداد ۳۱ سازمان است؛ که از بین آن‌ها ۲۸ سازمان حاضر به همکاری شدند. پرسشنامه فساد

اداری بین ۲۵۰ نفر از کارکنان سازمان‌ها و پرسشنامه اعتماد عمومی بین ۳۸۴ ارباب رجوع این سازمان‌ها توزیع گردید. نتایج حاصل از تحلیل، حاکی از تأیید تمامی فرضیه‌هاست؛ یعنی اعتماد عمومی و ابعاد آن (اطمینان، خطرپذیری و درستکاری) رابطه مثبت و معناداری با کاهش فساد اداری در ادارات دولتی شهرستان دامغان دارد (امیر فخریان، ۱۳۹۳).

پورعزت در تحقیق عوامل مؤثر بر کاهش فساد مالی در سازمان‌های دولتی (مؤسسات پژوهشی تهران) را بررسی کرده است. هدف از انجام این پژوهش بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فساد مالی در سازمان‌های دولتی (مؤسسات پژوهشی تهران) است. جامعه آماری متشکل از ۲۰۰۰ نفر شامل کارکنان، کارشناسان، متخصصین و صاحب‌نظران در حوزه اداری، مالی مؤسسات مذکور در تهران است. تعداد جامعه آماری با استفاده از فرمول عمومی کوکران ۳۱۷ نفر مشخص شد. نتیجه داده‌ها تأیید کرد که از پنج متغیر اصلی، فقط سه متغیر، شامل: (۱) عوامل فرهنگی، (۲) عوامل سیاسی و (۳) عوامل اداری - ساختاری، تأثیر مثبت بر کاهش فساد مالی دارند. دو متغیر اصلی، شامل: عوامل اقتصادی، عوامل رفتاری، مدیران، و دوازده متغیر فرعی، شامل: (۱) تدوین منشور اخلاقی، (۲) جامعه‌پذیری ارزش‌های فرهنگی، (۳) توسعه مشارکت مردم، (۴) جبران خدمات کارکنان، (۵) تقویت نقش اطلاع‌رسانی، (۶) تقویت نقش حکومت الکترونیک، (۷) شفافیت در بُعد مالی، (۸) توسعه اداره اسوه، (۹) تعیین استاندارد سطح زندگی و ردیابی اموال، (۱۰) استقلال شغلی و مسئولیت در برابر شغل، (۱۱) مشارکت کارکنان در تصمیم‌گیری و (۱۲) تفویض اختیار همراه با نظارت دقیق، تأیید نشدند (پورعزت، ۱۳۹۱).

روش‌شناسی

در هر تحقیقی محقق باید روش اجرای کار خود را شرح دهد و توضیح دهد از چه ابزاری استفاده نموده و چگونه اطلاعات خود را جمع‌آوری کرده است. در این پژوهش از روش پیمایشی و از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. جامعه (جمعیت) آماری تحقیق کلیه شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر اصفهان بودند. همچنین از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است و حجم نمونه ۷۳۹ نفر بود. برای سنجش دلایل عدم گزارش دهی فساد از پرسشنامه محقق ساخته و برای سنجش از اعتبار صوری و برای محاسبه پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج تحقیق نیز با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS در دو سطح توصیفی و تحلیلی استخراج و برای تحلیل اطلاعات و مقایسه نظرات پاسخ‌گویان در خصوص دلایل گزارش نکردن فساد اداری، از آزمون آماری خی دو استفاده گردیده است.

یافته‌ها

از مجموع ۷۳۹ نفری که پاسخ‌گوی پرسشنامه‌های این تحقیق محسوب می‌شوند، حدود ۶۶ درصد مرد و ۳۴ درصد از جمعیت نمونه آماری را زنان تشکیل داده‌اند. حدود ۳۶ درصد جوان، ۴۲ درصد میان‌سال و ۲۲ درصد بزرگ‌سال بوده‌اند. حدود ۶۷ درصد پاسخ‌گویان متأهل و ۳۳ درصد مجردند.

حدود ۶ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۹ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۳۵ درصد پاسخ‌گویان دیپلم، ۴۱ درصد دارای تحصیلات کاردانی و کارشناسی و حدود ۱۰ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر بوده‌اند.

جدول ۱- دلایل گزارش نکردن موارد فساد

ردیف	گویه	کاملاً مخالف	مخالف	نظری ندارم / نمی‌دانم	موافق	کاملاً موافق	جمع
۱	نمی‌دانم فساد را باید به کجا گزارش کرد.	۱۳/۴٪	۱۱/۵٪	۲۵/۷٪	۲۷/۹٪	۲۱/۴٪	۱۰۰
۲	اثبات فساد دشوار است.	۵/۱٪	۶/۴٪	۲۰/۶٪	۳۵/۹٪	۳۲/۰٪	۱۰۰
۳	شکایت کردن و گزارش کردن این چیزها در دسرساز است.	۳/۹٪	۳/۵٪	۲۰/۴٪	۳۳/۴٪	۳۸/۷٪	۱۰۰
۴	این‌گونه موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد.	۱۱/۷٪	۱۰/۰٪	۲۶/۶٪	۳۰/۴٪	۲۱/۳٪	۱۰۰
۵	وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد.	۲۰/۲٪	۱۲/۵٪	۲۷/۲٪	۲۱/۱٪	۱۹/۰٪	۱۰۰
۶	به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود.	۵/۶٪	۶/۰٪	۲۹/۲٪	۲۹/۳٪	۳۰/۰٪	۱۰۰
۷	با افراد فاسد در عمل هیچ برخوردی نمی‌شود.	۶/۴٪	۸/۰٪	۲۴/۷٪	۳۲/۵٪	۲۸/۵٪	۱۰۰
۸	هرکسی مسئول کار خودش است، به من ربطی ندارد که بقیه فساد می‌کنند.	۲۸/۰٪	۱۵/۲٪	۲۶/۴٪	۱۹/۵٪	۱۱/۰٪	۱۰۰
۹	با شکایت کردن می‌ترسم که کارم متوقف‌شده و در آن اداره انجام نشود.	۹/۶٪	۸/۱٪	۲۱/۹٪	۲۶/۷٪	۳۳/۷٪	۱۰۰

در پاسخ به این سؤال که «اگر زمانی موردی از فساد (نظیر رشوه‌خواری، رانت‌خواری، پارتی‌بازی، اختلاس و ...) را مشاهده کنید و آن را گزارش ندهید، حتماً برای گزارش نکردن موضوع و سکوت خود، دلایلی دارید. هر یک از این دلایل چقدر در تصمیم شما به گزارش نکردن موضوع نقش دارند؟» حدود ۷۲ درصد پاسخ‌گویان در دسرساز بودن شکایت و گزارش فساد را دلیل اصلی گزارش نکردن فساد دانسته‌اند. ۶۸ درصد پاسخ‌گویان با دشوار بودن اثبات فساد، ۶۱ درصد با عدم برخورد با افراد فاسد، ۶۰ درصد با ترس از شکایت به علت توقف کار، حدود ۵۹ درصد با اهمیت داده نشدن به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد، حدود ۵۲ درصد با عادی شدن موارد فساد، ۴۹ درصد با عدم اطلاع از مرجع برای اعلام فساد، ۴۰ درصد با نداشتن دلیلی برای گزارش کردن و ۳۰.۵ درصد نیز با ارتباط نداشتن فساد افراد به فرد دیگر موافق و کاملاً موافق‌اند.

جدول ۲- بررسی دلایل گزارش نکردن موارد فساد برحسب جنسیت پاسخ‌گویان

گویه	جنسیت	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی‌دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون خی دو	سطح معنی‌داری
نمی‌دانم فساد را باید به کجا گزارش کرد.	مرد	۲۶/۶٪	۲۷/۴٪	۴۶/۰٪	۶,۳۵۴	۰,۰۴۲
	زن	۲۱/۷٪	۲۲/۵٪	۵۵/۸٪		
اثبات فساد دشوار است.	مرد	۱۲/۱٪	۲۲/۷٪	۶۵/۲٪	۴,۹۹۱	۰,۰۸۲
	زن	۱۰/۴٪	۱۶/۵٪	۷۳/۱٪		
شکایت کردن و گزارش کردن این چیزها دردسرساز است.	مرد	۸/۶٪	۲۲/۰٪	۶۹/۴٪	۵,۸۴۰	۰,۰۵۴
	زن	۵/۲٪	۱۷/۳٪	۷۷/۵٪		
این گونه موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد.	مرد	۱۹/۱٪	۲۶/۲٪	۵۴/۷٪	۷,۲۹۶	۰,۰۲۶
	زن	۲۶/۹٪	۲۷/۳٪	۴۵/۸٪		
وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد.	مرد	۳۰/۱٪	۲۸/۰٪	۴۱/۹٪	۴,۵۰۱	۰,۱۰۵
	زن	۳۷/۸٪	۲۵/۷٪	۳۶/۵٪		
به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود.	مرد	۱۲/۳٪	۲۸/۳٪	۵۹/۴٪	۱,۱۲۷	۰,۵۹۹
	زن	۱۰/۰٪	۳۰/۹٪	۵۹/۰٪		
با افراد فاسد و رشوه‌گیر در عمل هیچ برخوردی نمی‌شود	مرد	۱۵/۱٪	۲۳/۳٪	۶۱/۶٪	۱,۷۴۶	۰,۴۱۸
	زن	۱۲/۹٪	۲۷/۳٪	۵۹/۸٪		
هرکسی مسئول کار خودش است، به من ربطی ندارد که بقیه فساد می‌کنند.	مرد	۴۱/۴٪	۲۹/۰٪	۲۹/۶٪	۵,۰۷۱	۰,۰۷۹
	زن	۴۶/۶٪	۲۱/۳٪	۳۲/۱٪		
با شکایت کردن می‌ترسم که کارم متوقف شده و در آن اداره انجام نشود.	مرد	۱۸/۶٪	۲۲/۴٪	۵۹/۰٪	۱,۲۲۴	۰,۵۴۲
	زن	۱۶/۱٪	۲۰/۹٪	۶۳/۱٪		

بین جنسیت پاسخ‌گویان و دلایل گزارش نکردن فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، به این معنی که پاسخ‌گویان زن و مرد به میزان مشابهی با هر یک از دلایل هفت‌گانه فوق موافق هستند. بررسی دقیق‌تر یافته‌های جدول بیانگر آن است که زنان بیشتر از مردان اظهار کرده‌اند که نمی‌دانند فساد را باید به کجا گزارش کرد و از نظر آماری این تفاوت معنی‌دار است. در مقابل مردان بیشتر از زنان معتقدند که موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد. در باب رابطه بین جنسیت و دلایل گزارش نکردن

فساد باید گفت این رابطه در تحقیقات بسیاری سنجیده شده و نتایج متنوعی به دست آمده است. یافته‌های پژوهش راندولف و همکاران (۲۰۰۸) نشان می‌دهد مسئولیت اجتماعی تحت تأثیر جنسیت افراد قرار می‌گیرد؛ بدین گونه که مسئولیت‌پذیری مردان اندکی کمتر از زنان است. نتایج تحقیق نشان‌دهنده عادی شدن فساد برای مردان بوده و کمتر احساس مسئولیت می‌کنند. نکته‌ای که بایستی توجه شود این است که زنان به‌رغم تمایل بیشتر به گزارش دهی فساد، نمی‌دانند که فساد را باید به کجا گزارش کرد.

جدول ۳- بررسی دلایل گزارش نکردن موارد فساد برحسب سن پاسخ‌گویان

گویه	سن	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی‌دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون خی دو	سطح معنی‌داری
نمی‌دانم فساد را باید به کجا گزارش کرد.	جوان	۲۱/۶٪	۲۸/۳٪	۵۰/۲٪	۳,۱۸۰	۰,۵۲۸
	میان‌سال	۲۷/۴٪	۲۴/۲٪	۴۸/۴٪		
	بزرگ‌سال	۲۵/۸٪	۲۴/۵٪	۴۹/۷٪		
اثبات فساد دشوار است.	جوان	۱۱/۵٪	۱۹/۳٪	۶۹/۱٪	۱,۴۵۵	۰,۸۳۴
	میان‌سال	۱۲/۶٪	۲۱/۰٪	۶۶/۵٪		
	بزرگ‌سال	۹/۴٪	۲۲/۰٪	۶۸/۶٪		
شکایت کردن و گزارش کردن این چیزها دردسرساز است.	جوان	۸/۹٪	۲۰/۱٪	۷۱/۰٪	۲,۸۲۳	۰,۵۸۸
	میان‌سال	۶/۸٪	۲۲/۲٪	۷۱/۱٪		
	بزرگ‌سال	۶/۳٪	۱۷/۶٪	۷۶/۱٪		
این گونه موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد.	جوان	۲۲/۷٪	۲۶/۴٪	۵۰/۹٪	۵,۳۲۰	۰,۲۵۶
	میان‌سال	۱۸/۴٪	۲۹/۱٪	۵۲/۴٪		
	بزرگ‌سال	۲۶/۴٪	۲۲/۰٪	۵۱/۶٪		
وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد.	جوان	۴۰/۵٪	۲۵/۷٪	۳۳/۸٪	۱۴,۰۲۹	۰,۰۰۷
	میان‌سال	۲۸/۴٪	۲۶/۵٪	۴۵/۲٪		
	بزرگ‌سال	۲۷/۷٪	۳۱/۴٪	۴۰/۹٪		
به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود.	جوان	۱۱/۶٪	۳۰/۲٪	۵۸/۲٪	۴,۷۳۳	۰,۳۱۶
	میان‌سال	۹/۶٪	۳۰/۹٪	۵۹/۵٪		
	بزرگ‌سال	۱۵/۲٪	۲۴/۱٪	۶۰/۸٪		

گویه	سن	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون خی دو	سطح معنی داری
با افراد فاسد و رشوه گیر در عمل هیچ برخوردی نمی شود.	جوان	٪۱۶٫۰	٪۲۶٫۵	٪۵۷٫۵	۵٫۴۱۵	۰٫۲۴۷
	میان سال	٪۱۱٫۹	٪۲۵٫۷	٪۶۲٫۴		
	بزرگ سال	٪۱۶٫۴	٪۱۹٫۵	٪۶۴٫۲		
هرکسی مسئول کار خودش است، به من ربطی ندارد که بقیه فساد می کنند.	جوان	٪۴۷٫۶	٪۲۶٫۰	٪۲۶٫۴	۵٫۶۱۰	۰٫۲۳۰
	میان سال	٪۳۹٫۹	٪۲۸٫۳	٪۳۱٫۸		
	بزرگ سال	٪۴۲٫۱	٪۲۳٫۳	٪۳۴٫۶		
با شکایت کردن می ترسم که کارم متوقف شده و در آن اداره انجام نشود.	جوان	٪۲۰٫۸	٪۲۰٫۴	٪۵۸٫۷	۲٫۹۷۱	۰٫۵۶۳
	میان سال	٪۱۵٫۸	٪۲۳٫۲	٪۶۱٫۱		
	بزرگ سال	٪۱۶٫۴	٪۲۲٫۰	٪۶۱٫۶		

مطابق جدول فوق، بین سن پاسخ گویان و دلایل گزارش نکردن فساد تفاوت معنی داری وجود ندارد، به این معنی که دلایل گزارش نکردن فساد گروه های سنی مختلف تقریباً یکسان است؛ بنابراین فرضیه وجود تفاوت بین سن پاسخ گویان و دلایل گزارش نکردن از فساد، رد می شود. فقط در مورد گویه «وقتی باعث می شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد» نظرات گروه های سنی متفاوت است. به این صورت که پاسخ گویان میان سال بیش از جوانان و بزرگ سالان معتقدند که وقتی باعث می شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد. بنابراین دلایل هشت گانه گزارش نکردن فساد و عدم مشارکت شهروندان در این خصوص برای همه گروه های سنی تقریباً یکسان بوده و تفاوت معنی داری بین پاسخ گویان با سنین مختلف در این خصوص وجود ندارد.

جدول ۴- بررسی دلایل گزارش نکردن موارد فساد برحسب تحصیلات پاسخ گویان

گویه	تحصیلات	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون خی دو	سطح معنی داری
نمی دانم فساد را باید به کجا گزارش کرد	زیر دیپلم	٪۱۵٫۹	٪۲۵٫۲	٪۵۸٫۹	۱۳٫۰۹۸	۰٫۰۴۱
	دیپلم	٪۲۳٫۸	٪۲۵٫۸	٪۵۰٫۴		
	کارדانی و کارشناسی	٪۲۸٫۷	٪۲۸٫۰	٪۴۳٫۲		
	کارشناسی ارشد و دکتری	٪۲۳٫۶	٪۱۸٫۱	٪۵۸٫۳		

گویه	تحصیلات	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی‌دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون خرد	سطح معنی‌داری
اثبات فساد دشوار است	زیر دیپلم	۹/۳٪	۱۵/۹٪	۷۴/۸٪	۱۱,۴۷۰	۰/۰۷۵
	دیپلم	۱۱/۳٪	۲۷/۰٪	۶۱/۷٪		
	کاردانی و کارشناسی	۱۲/۱٪	۱۶/۸٪	۷۱/۰٪		
	کارشناسی ارشد و دکتری	۱۲/۷٪	۲۱/۱٪	۶۶/۲٪		
شکایت کردن و گزارش کردن این چیزها دردسرساز است	زیر دیپلم	۴/۷٪	۱۴/۰٪	۸۱/۳٪	۷,۴۷۰	۰/۲۸۰
	دیپلم	۶/۶٪	۲۳/۴٪	۶۹/۹٪		
	کاردانی و کارشناسی	۸/۱٪	۱۹/۵٪	۷۲/۴٪		
	کارشناسی ارشد و دکتری	۹/۷٪	۲۳/۶٪	۶۶/۷٪		
این‌گونه موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد	زیر دیپلم	۲۰/۶٪	۲۵/۲٪	۵۴/۲٪	۸,۹۰۹	۰/۱۷۹
	دیپلم	۱۹/۱٪	۳۰/۹٪	۵۰/۰٪		
	کاردانی و کارشناسی	۲۳/۰٪	۲۶/۴٪	۵۰/۷٪		
	کارشناسی ارشد و دکتری	۲۵/۴٪	۱۴/۱٪	۶۰/۶٪		
وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد	زیر دیپلم	۲۸/۰٪	۲۵/۲٪	۴۶/۷٪	۴,۲۶۲	۰/۶۴۱
	دیپلم	۳۰/۵٪	۲۹/۳٪	۴۰/۲٪		
	کاردانی و کارشناسی	۳۵/۰٪	۲۶/۹٪	۳۸/۰٪		
	کارشناسی ارشد و دکتری	۳۶/۶٪	۲۳/۹٪	۳۹/۴٪		
به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود.	زیر دیپلم	۸/۴٪	۲۳/۴٪	۶۸/۲٪	۲۰,۵۸۷	۰/۰۰۲
	دیپلم	۱۲/۲٪	۳۶/۹٪	۵۱/۰٪		
	کاردانی و کارشناسی	۱۱/۵٪	۲۸/۴٪	۶۰/۱٪		
	کارشناسی ارشد و دکتری	۸/۳٪	۱۵/۳٪	۷۶/۴٪		
با افراد فاسد و رشوه‌گیر در عمل هیچ برخوردی نمی‌شود	زیر دیپلم	۱۰/۳٪	۲۰/۶٪	۶۹/۲٪	۱۰,۶۶۳	۰/۰۹۹
	دیپلم	۱۸/۸٪	۲۳/۴٪	۵۷/۸٪		
	کاردانی و کارشناسی	۱۳/۲٪	۲۷/۰٪	۵۹/۸٪		
	کارشناسی ارشد و دکتری	۸/۳٪	۲۳/۶٪	۶۸/۱٪		

گویه	تحصیلات	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون خی دو	سطح معنی داری
هرکسی مسئول کار خودش است، به من ربطی ندارد که بقیه فساد می کنند	زیر دیپلم	٪۴۱/۱	٪۱۷/۸	٪۴۱/۱	۲۰,۷۸۵	۰/۰۰۲
	دیپلم	٪۳۶/۷	٪۳۰/۹	٪۳۲/۴		
	کاردانی و کارشناسی	٪۴۵/۸	٪۲۷/۶	٪۲۶/۶		
	کارشناسی ارشد و دکتری	٪۵۸/۳	٪۱۸/۱	٪۲۳/۶		
با شکایت کردن می ترسم که کارم متوقف شده و در آن اداره انجام نشود	زیر دیپلم	٪۱۳/۱	٪۱۵/۹	٪۷۱/۰	۱۰,۱۸۵	۰/۱۱۷
	دیپلم	٪۱۴/۸	٪۲۳/۸	٪۶۱/۳		
	کاردانی و کارشناسی	٪۲۱/۲	٪۲۲/۹	٪۵۵/۹		
	کارشناسی ارشد و دکتری	٪۱۸/۱	٪۱۹/۴	٪۶۲/۵		

بر اساس داده‌های جدول فوق، پاسخ گویان با تحصیلات زیر دیپلم بیش از سایر پاسخ گویان اعلام کرده‌اند که نمی‌دانند فساد را باید به کجا گزارش کرد. پاسخ گویان دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و دکتری بیش از سایر گروه‌های تحصیلی معتقدند که به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود. پاسخ گویان با تحصیلات زیر دیپلم نیز بیش از سایر افراد اظهار داشته‌اند که هرکسی مسئول کار خودش است و به آن‌ها ربطی ندارد که بقیه فساد می‌کنند. بین نظرات پاسخ گویان با تحصیلات مختلف در زمینه‌ی سایر دلایل گزارش نکردن فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جدول ۵- بررسی دلایل گزارش نکردن موارد فساد برحسب پایگاه اقتصادی- اجتماعی پاسخ گویان

گویه	پایگاه اقتصادی- اجتماعی	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون خی دو	سطح معنی داری
نمی‌دانم فساد را باید به کجا گزارش کرد.	بالا	٪۲۵/۳	٪۳۳/۱	٪۴۱/۶	۱۸,۶۶۳	۰/۰۰۱
	متوسط	٪۲۸/۸	٪۲۰/۱	٪۵۱/۱		
	پایین	٪۲۱/۰	٪۲۲/۳	٪۵۶/۷		
اثبات فساد دشوار است.	بالا	٪۱۴/۶	٪۲۶/۷	٪۵۸/۷	۲۰,۱۰۵	۰/۰۰۰
	متوسط	٪۱۱/۰	٪۱۹/۲	٪۶۹/۹		
	پایین	٪۸/۴	٪۱۴/۷	٪۷۶/۹		

گویه	پایگاه اقتصادی- اجتماعی	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم/ نمی دانم	موافق و کاملاً موافق	آزمون دو	سطح معنی داری
شکایت کردن و گزارش کردن این چیزها در درس‌ساز است.	بالا	۱۰/۳	۲۳/۴	۶۶/۳	۱۰،۸۵۸	۰/۰۲۸
	متوسط	۷/۳	۱۷/۴	۷۵/۳		
	پایین	۴/۲	۱۹/۷	۷۶/۱		
این گونه موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد.	بالا	۲۱/۴	۲۶/۳	۵۲/۳	۶،۴۰۸	۰/۱۷۱
	متوسط	۱۸/۳	۲۴/۳	۵۷/۳		
	پایین	۲۵/۲	۲۹/۰	۴۵/۸		
وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد.	بالا	۳۲/۴	۳۰/۲	۳۷/۴	۷،۹۵۳	۰/۰۹۳
	متوسط	۲۸/۳	۲۴/۷	۴۷/۰		
	پایین	۳۷/۰	۲۶/۱	۳۷/۰		
به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود.	بالا	۱۵/۲	۳۰/۱	۵۴/۶	۷،۶۸۰	۰/۱۰۴
	متوسط	۸/۳	۲۸/۶	۶۳/۱		
	پایین	۱۰/۱	۲۸/۶	۶۱/۳		
با افراد فاسد و رشوه‌گیر در عمل هیچ برخوردی نمی‌شود.	بالا	۲۰/۶	۲۵/۶	۵۳/۷	۱۶،۶۰۲	۰/۰۰۲
	متوسط	۱۰/۵	۲۴/۷	۶۴/۸		
	پایین	۱۰/۵	۲۳/۵	۶۶/۰		
هرکسی مسئول کار خودش است، به من ربطی ندارد که بقیه فساد می‌کنند.	بالا	۴۳/۶	۲۸/۷	۲۷/۷	۴،۴۵۹	۰/۳۴۷
	متوسط	۳۹/۷	۲۷/۹	۳۲/۴		
	پایین	۴۵/۸	۲۲/۳	۳۱/۹		
با شکایت کردن می‌ترسم که کارم متوقف‌شده و در آن اداره انجام نشود.	بالا	۲۰/۹	۲۴/۸	۵۴/۳	۷،۶۷۱	۰/۱۰۴
	متوسط	۱۶/۹	۱۹/۲	۶۳/۹		
	پایین	۱۴/۷	۲۱/۰	۶۴/۳		

پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی- اجتماعی پایین بیش از سایر پاسخ‌گویان اعلام کرده‌اند که نمی‌دانند فساد را باید به کجا گزارش کرد، همچنین بیش از سایر افراد معتقدند که اثبات فساد دشوار است. پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی- اجتماعی پایین نیز بیش از سایرین اظهار داشته‌اند که با افراد فاسد

و رشوه گیر در عمل هیچ برخوردی نمی‌شود. بین نظرات پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی- اجتماعی مختلف در زمینه‌ی سایر دلایل گزارش نکردن فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، به این معنی که دلایل عدم گزارش و اعلام فساد تقریباً یکسان می‌باشد. نتایج تحقیق با یافته‌های پژوهش یزدان‌پناه و حکمت (۱۳۹۳) مطابقت ندارد. یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان داد که بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد، به گونه‌ای که میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی در میان پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی اجتماعی متوسط بیشتر از پایگاه اقتصادی اجتماعی بالا و پایین است.

نتیجه‌گیری

نقش مردم و مشارکت آنان در حل مشکلات کشور تعیین‌کننده و در پیشگیری از موارد خلاف قانون و سوءجریان در دستگاه‌های اداری غیرقابل‌انکار است. این امر یعنی مشارکت مردم، در امر نظارت و مبارزه با فساد اهمیتی دوچندان می‌یابد.

سازمان بازرسی کل کشور با برقراری تلفن ۱۳۶ و سامانه رسیدگی به شکایات و اعلامات مردم برای دسترسی به شکایات و گزارش‌های شهروندان گام‌های مثبتی در راستای نظارت مردم و مشارکت آن‌ها در مقابله با فساد برداشته است؛ اما این تمام کار نیست، در صورتی که حس اعتماد در میان مردم ایجاد شود، نیروی نظارتی بسیار قدرتمندی ایجاد خواهد شد که کمک شایانی به سازمان نظارت و بازرسی کل کشور خواهد نمود (مشبکی و محمودزاده، ۱۳۹۳).

لازم‌به‌ذکر است که برای استفاده از ظرفیت‌های مردمی در مقابله با فساد حداقل دو سازوکار نیاز است: اول اینکه امکان گزارش تخلفات و پیگیری حقوقی مفاسد برای عموم مردم فراهم شود تا شهروندان با احساس مسئولیت به گزارش تخلف و فساد اقدام نمایند. در واقع در مسئولیت‌پذیری اجتماعی فرد گرایش مسئولانه دارد، برای فعالیت به صورت مسئولانه احساس شایستگی می‌کند، درباره فعالیت مسئولیت‌پذیرانه خود را اثرگذار احساس می‌کند و اعمال مسئولانه انجام می‌دهد (سبحان‌نژاد، ۱۳۷۹: ۱۸). دوم اینکه سازوکارهای حمایت از گزارش‌دهندگان تخلف به منظور جلوگیری از انتقام‌گیری و مقابله به مثل علیه گزارش‌دهندگان تخلف فراهم گردد. نکته‌ای که در قانون ایران ناظر به استفاده از مشارکت مردم در راستای مبارزه با فساد به آن کمتر توجه شده است در واقع ساختار منسجمی برای حمایت‌های جانی، مالی، اداری، قضایی از اشخاصی که در راستای مبارزه با فساد عمل می‌کنند و یا به افشای اطلاعات فساد می‌پردازند، وجود ندارد. واقعیت این است که فعالیت‌های غیرقانونی را گزارش می‌دهند از ایمنی جانی برخوردار نیستند و بعضاً به صورت‌های وحشتناکی مورد انتقام قرار می‌گیرند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۴۸: ۸).

بر اساس یافته‌های تحقیق حدود ۷۲ درصد پاسخ‌گویان با گویه «شکایت کردن و گزارش کردن این چیزها دردسرساز است» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۸ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند. حدود ۲۰ درصد نیز نظری نداشته‌اند. لازم به ذکر است که بین میزان موافقت مردان و زنان، گروه‌های

سنی و تحصیلی در این خصوص تفاوت معنی‌داری وجود ندارد و اکثریت این اقشار موافق این عبارت‌اند که «شکایت کردن و گزارش کردن این چیزها در دسرساز است». بررسی دقیق‌تر میزان موافقت شهروندان با این گویه نشان می‌دهد که شهروندان با پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالا بیشتر از سایر طبقات موافق و کاملاً موافق‌اند. این رفتار شهروندان با تئوری مبادله قابل تحلیل می‌باشد. چراکه در نظریه مبادله، انسان موجود زنده‌ای در جست‌وجوی پاداش است. پاداش و همچنین تنبیه براساس صلاحیتشان در ایجاد رضایت‌مندی، که امری زیستی-روانی است یا برآورد نیازهای ذاتی یا اکتسابی تعریف می‌شوند. زندگی همچون صفحه‌ی شطرنج تلقی می‌شود که انسان شطرنج‌باز با محاسبه سود و هزینه رفتار خود را سامان می‌دهد (کلاتری، ۱۳۸۶). براساس این نظریه مشاهده‌گران و تجربه‌کنندگان فساد به‌عنوان موجود حسابگر، سود و زیاده‌ناشی از گزارش و اعلام فساد را برآورد کرده و چون به این جمع‌بندی می‌رسند که ممکن است شکایت و گزارش کردن فساد در دسرساز بشود، آن را اعلام نمی‌کنند. این افراد نفع شخصی را به نفع اجتماع و جامعه ترجیح داده و از خیر گزارش فساد می‌گذرند. نکته دیگر در این خصوص به تجربه افراد از گزارش کردن فساد مربوط می‌شود که این مسئله نیز با تئوری متغیرهای الگویی پارسونز قابل‌بررسی است. متغیرهای الگویی انواع جهت‌گیری‌ها نسبت به کنش، نقش‌ها یا روابط اجتماعی‌اند که چند گزینه‌ی دویخشی را برای معنا دادن به یک وضعیت در اختیار می‌گذارند (آوتویت و باتامور، ۱۳۹۲). طبق نظر پارسونز در این شرایط افراد به منافع خصوصی به‌جای منافع جمعی توجه می‌کنند.

مطابق یافته‌های تحقیق حدود ۶۸ درصد پاسخ‌گویان با عبارت «اثبات فساد دشوار است» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۱۱ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند. حدود ۲۱ درصد نیز نظری نداشته‌اند. در این خصوص بین میزان موافقت مردان و زنان، گروه‌های سنی و تحصیلی تفاوت معنی‌داری وجود نداشته و اکثریت این اقشار موافق دشوار بودن اثبات فساد هستند ولی شهروندان با پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالا بیشتر از سایر افراد موافق‌اند. اصلاح قوانین حاکم بر ادله اثبات فساد و آسان‌تر شدن اثبات مفاسد یکی از راهکارهایی است که می‌تواند در مقابله با فساد مؤثر باشد.

نتایج تحقیق نشانگر آن است که حدود ۶۱ درصد پاسخ‌گویان با گویه «با افراد فاسد در عمل هیچ برخوردی نمی‌شود» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۱۴ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند و ۲۵ درصد نیز نظری نداشته‌اند. در این خصوص بین میزان موافقت مردان و زنان، گروه‌های سنی و تحصیلی تفاوت معنی‌داری وجود نداشته و اکثریت این اقشار با عدم برخورد با افراد فاسد موافق و کاملاً موافق می‌باشند، ولی شهروندان با پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالا بیشتر از سایر افراد موافق‌اند. به نظر می‌رسد برخورد قضایی و جدی با مفسدین نیز در این زمینه تأثیرگذار می‌باشد.

براساس یافته‌های تحقیق، حدود ۶۰ درصد پاسخ‌گویان با گویه «با شکایت کردن می‌ترسم که کارم متوقف شده و در آن اداره انجام نشود» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۲۲ درصد مخالف

و کاملاً مخالفند و ۱۸ درصد نیز نظری نداشته‌اند. در این خصوص بین نظرات مردان و زنان، گروه‌های سنی، تحصیلی و با پایگاه اقتصادی-اجتماعی مختلف تفاوت معنی داری وجود نداشته و اکثریت این اقشار بیان داشته‌اند که با شکایت کردن می‌ترسند که کارشان متوقف شده و در آن اداره انجام نشود. باید توجه داشت که استفاده از ظرفیت مردم برای کشف و کاهش مفاسد مستلزم وجود حمایت‌های قانونی از کاشفان (گزارشگران) فساد است.

مطابق یافته‌های تحقیق حدود ۵۹ درصد پاسخ‌گویان با جمله «به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود.» موافق و کاملاً موافق و در مقابل ۱۲ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند و حدود ۲۹ درصد نیز نظری نداشته‌اند. در این خصوص بین میزان موافقت مردان و زنان، گروه‌های سنی تفاوت معنی داری وجود نداشته و اکثریت این اقشار موافق دشوار بودن اثبات فساد هستند ولی شهروندان با تحصیلات کارشناسی ارشد و دکتری بیشتر از سایرین معتقدند که به شکایت‌ها و گزارش‌های فساد اهمیتی داده نمی‌شود. طراحی و اجرای سازوکارهای تشویق گزارش‌دهندگان تخلف به منظور ایجاد انگیزه برای گزارش تخلف و اهمیت دادن به شکایت‌ها و اعلامات آن‌ها می‌تواند در کاهش فساد مؤثر باشد.

براساس یافته‌های تحقیق، حدود ۵۲ درصد پاسخ‌گویان با عبارت «این گونه موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۲۲ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند. همچنین حدود ۲۷ درصد نیز نظری نداشته‌اند. مردان بیشتر از زنان معتقدند که موارد فساد دیگر عادی شده و باید با آن کنار آمد. در این خصوص بین نظرات گروه‌های سنی، تحصیلی و پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی-اجتماعی مختلف تفاوت معنی داری وجود ندارد. فساد اداری، اختلاس، دزدی و ... با تأسف به کلماتی عادی تبدیل شده و هر کدام از شهروندان روزانه خبرهای متفاوتی از فساد و رانت را در هر سطحی شنیده و با بی‌تفاوتی از کنار آن رد می‌شوند، بی‌تفاوتی که البته ناشی از گسترش و عادی شدن آن در جامعه است. در حالی که عادی شدن فساد از خود فساد بدتر بوده و باعث می‌شود قبح فساد برداشته شده و برای مردم وجود فساد در سطوح مختلف و میزان‌های مختلف عادی شود. عمل قبیح آن است که از دید قانون و همچنین بیشتر از نظر هنجارها و ارزش‌های اجتماعی منفی تلقی گردد. اگر یک کار خلاف، قبیح تلقی شود، شخص خاطی باید دو نوع هزینه مجازات پردازد؛ یعنی نه فقط مجازات قانونی می‌شود بلکه باید او و بچه‌هایش در مقابل مردم (دوستان، محیط مدرسه، ...) هزینه زیاد حیثیتی پردازد. لذا تا زمانی که یک خلاف، قبیح تلقی می‌شود یک مکانیسم درونی در افراد به وجود می‌آید که هزینه عمل خلاف را زیاد ارزیابی می‌کند (بیش از فایده آن). براساس تئوری اتکینسون فرد از آن بیشتر حذر می‌کند. حال اگر قبح فساد گرفته شود، شخص خاطی فقط یک هزینه مجازات قانونی می‌پردازد که در مقابل هزینه حیثیتی چندان مهم نیست. در آن صورت براساس تئوری اتکینسون هزینه کار خلاف کمتر از فایده آن خواهد بود (رفیع پور، ۱۳۸۶).

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که حدود ۴۹ درصد پاسخ‌گویان با جمله «نمی‌دانم فساد را باید به کجا

گزارش کرد» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۲۵ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند و همچنین ۲۶ درصد نیز نظری نداشته‌اند. در این خصوص بین نظرات گروه‌های سنی مختلف تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی-اجتماعی پایین، افراد با تحصیلات زیر دیپلم بیش از سایر پاسخ‌گویان و زنان بیش از مردان اعلام کرده‌اند که نمی‌دانند فساد را باید به کجا گزارش کرد.

نتایج پژوهش حاضر نشانگر آن است که حدود ۴۰ درصد پاسخ‌گویان با گویه «وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۳۳ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند. همچنین حدود ۲۷ درصد نیز نظری نداشته‌اند. در این خصوص بین نظرات مردان و زنان، گروه‌های تحصیلی و با پایگاه اقتصادی-اجتماعی مختلف تفاوت معنی‌داری وجود نداشته و اکثریت این اقشار بیان داشته‌اند که وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد. پاسخ‌گویان میان‌سال بیش از جوانان و بزرگ‌سالان معتقدند که وقتی باعث می‌شود کار آدم راه بیفتد، دلیلی برای گزارش کردن وجود ندارد.

نتایج پژوهش حاضر نشانگر آن است که ۳۰/۵ درصد پاسخ‌گویان با گویه «هرکسی مسئول کار خودش است، به من ربطی ندارد که بقیه فساد می‌کنند» موافق و کاملاً موافق و در مقابل حدود ۴۳ درصد مخالف و کاملاً مخالف‌اند. همچنین حدود ۲۶ درصد نیز نظری نداشته‌اند. بالا بودن درصد مخالفت با این نظر نشانگر احساس مسئولیت و روحیه مسئولیت‌پذیری شهروندان است. این مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زیادی دارد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها دگرخواهی در روابط اجتماعی است. دگرخواهی به روان شدن روند تعاملات در نهادهای اجتماعی کمک کرده، باعث می‌شود نهادهای جامعه از جمله نهادهای نظارتی به‌خوبی کارکرد خاص خود را انجام داده، نیازهای اصلی جامعه را پاسخ داده باشند. در این خصوص بین نظرات گروه‌های سنی و پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی-اجتماعی مختلف تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. ولی پاسخ‌گویان با تحصیلات زیر دیپلم بیشتر از سایر شهروندان با این نظر موافق‌اند. زنان نیز بیش از مردان با گویه «هرکسی مسئول کار خودش است، به من ربطی ندارد که بقیه فساد می‌کنند» موافق و کاملاً موافق می‌باشند. معدود مطالعاتی که در دنیا رابطه جنسیت و فساد را مطالعه کرده‌اند، به نتایج متفاوتی دست یافته‌اند که جمع‌بندی در این زمینه را با مشکل مواجه می‌کند و نمی‌توان با قاطعیت نتیجه گرفت که زنان فی‌نفسه به دلیل زن بودنشان کمتر از مردان احساس مسئولیت در مورد گزارش و اعلام فساد می‌کنند. نتایج پژوهش هدایتی و همکاران (۱۳۸۷) در میان جوانان دانشجو نشان داد که مسئولیت‌پذیری دختران کمی بیش از پسران است.

به‌طور کلی، بستریایی که در کشورهای مختلف برای تقویت فرآیندهای گزارش‌دهی فساد ایجاد شده‌اند به دودسته کلی حمایت و حفاظت از گزارش‌دهندگان و تشویق آن‌ها تقسیم می‌شود. در نظام قانونی کشورمان متأسفانه به‌صورت کامل به دو بعد حمایت و تشویق توجه نشده، بنابراین اصلاح

قوانین کشور برای افزایش مشارکت مردم در کاهش فساد ضروری است. افزایش سطح آگاهی عمومی نسبت به آثار زیان‌بار و متعددی که فساد اداری بر زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه می‌گذارد و ایجاد درک عمومی برای مبارزه با فساد از جمله طرق مطلوبی است که می‌تواند در مهار و کاهش فساد اداری مؤثر باشد. نهادهای نظارتی از جمله سازمان بازرسی کل کشور می‌توانند با ترغیب مردم به احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر، از این سازوکار در راستای دستیابی به اهداف نظارتی خود و حسن اجرای امور و رعایت قوانین و مقررات استفاده کنند.

فهرست منابع

- ۱- امیر فخریان، الهام (۱۳۹۳). بررسی رابطه اعتماد مردم به کارکنان دولت با کاهش فساد اداری در ادارات دولتی شهرستان دامغان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود - دانشکده ادبیات و علوم انسانی
- ۲- آوتویت، ویلیام و باتامور، تام؛ (۱۳۹۲)، فرهنگ علوم اجتماعی قرن بیستم، ترجمه‌ی حسن چاوشیان، تهران: نشر نی، چاپ اول
- ۳- پور عزت، علی اصغر (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فساد مالی در سازمانهای دولتی (مؤسسات پژوهشی تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - دانشکده مدیریت و حسابداری.
- ۴- پیران، پرویز (۱۳۷۱). جزوه درسی روش تحقیق در علوم اجتماعی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۵- تانزی، ویتو (۱۳۷۸). مسئله فساد، فعالیت‌های دولتی و بازار آزاد، ترجمه بهمن آقایی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۴۹ و ۱۵۰.
- ۶- حاجیان حسین، تاج‌آبادی رضا و مرادی نژاد امیر (۱۳۸۹). فرهنگ ایثار و تأثیر آن در پیشگیری از بروز فساد اداری. مقاله‌های همایش‌های ایران. همایش ملی ادب ایثار، هنر شهادت. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
- ۷- حق شناس، محمدجواد (۱۳۹۶). همه چیز درباره شاخص ادراک فساد سازمان شفافیت بین‌الملل. گزارش پژوهشی شماره ۱۰۳. مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد سازمان بازرسی کل کشور.
- ۸- دوگراف، خیالت؛ و اخنار، پیترا؛ فون مارافیک، پتریک (۱۳۹۴). چشم‌اندازهای نظری فساد. ترجمه هانیه هژیرالساداتی و دیگران. تهران: آگاه.
- ۹- رفیع پور، فرامرز. (۱۳۸۶) سرطان اجتماعی فساد. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ۱۰- زرندی سعید و معدنی جواد (۱۳۹۵). طراحی و تبیین مدل مطلوب فرهنگ سازمانی اسلامی برای مقابله با فساد اداری در سازمان‌ها. فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی. دوره ۵، شماره ۲ - شماره پیاپی ۱۸، صفحه ۸۵-۱۱۷
- ۱۱- سازمان شفافیت بین‌الملل <http://www.transparency.org/cpi2017/result>
- ۱۲- سایت عیار آنلاین، تاریخ انتشار ۲۸ مرداد ۹۶
- ۱۳- سبحان‌نژاد، مهدی (۱۳۷۹) مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی کنونی دوره ابتدایی ایران و طراحی برای آینده، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۴- سیدزاده، سید محمدحسن (۱۳۹۶). امکان استفاده از توان نظارتی مردمی برای کشف و کاهش تخلفات. روزنامه گسترش صنعت به نقل از گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

- ۱۵- عنبری علی، حقیقتیان منصور، کاردوست بیژن و اکبری مهدی (۱۳۹۴). بررسی تأثیر نظارت مردمی بر کاهش تخلفات اداری کارکنان نیروی انتظامی (مطالعه موردی سامانه ۱۹۷ شهرستان اهواز). فصلنامه علمی ترویجی نظارت و بازرسی. دوره نهم. شماره ۳۳. صص ۱۳۵-۱۶۰.
- ۱۶- غمامی محمدمهدی، قاسمی محمدرضا (۱۳۹۶). نقاط شروع مبارزه با فساد با تأکید بر رویکرد نشانگانی؛ با بررسی موردی وضعیت نظام حقوقی ایران. دانش حسابرسی. ۱۷ (۶۹): ۱۵۱-۱۷۲
- ۱۷- کمالی، یحیی (۱۳۸۸). درآمدی بر نظارت همگانی. گزارش پژوهشی شماره ۵. مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد سازمان بازرسی کل کشور.
- ۱۸- کلاتری، عبدالحسین (۱۳۸۶). معنا و عقلانیت در آرای علامه طباطبایی و پیروینچ، قم: کتاب طه (چاپ شریعت)، چاپ اول
- ۱۹- مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۶). بررسی ظرفیت‌های مردمی برای مقابله و پیشگیری از فساد. سایت عیار نیوز.
- ۲۰- مشبکی، اصغر و محمود زاده، سید مجتبی (۱۳۹۳). بررسی نقش مراکز ارزیابی در ترویج فرهنگ نظارت و بازرسی. (رویکردی نوین بر مکانیسم‌های نظارت و بازرسی)
- ۲۱- نیک پور، امین (۱۳۹۵). ارائه الگوی نظارت عمومی به‌منظور پیشگیری از بروز فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران. مجله مجلس و راهبرد. دوره ۲۳، شماره ۸۷، صفحه ۲۰۱-۲۳۱
- ۲۲- یزدان‌پناه، لیلا و حکمت، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان (مطالعه دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان). مجله: مطالعات اجتماعی ایران. دوره ۸، شماره ۲. صفحه ۱۲۸-۱۵۲
- 23- Randolph, S. W. (2008), "The Role of Altruistic Behavior, Empathetic and social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", *Transfusion*, Vol. 48: 43- 54.